

İSPAN DİLİNDƏ FRAZEOLoji BİRƏŞMƏLƏRİN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏ YOLLARI

Lalə İBADOVA, *Azərbaycan Dillər Universiteti*

Hər bir dilin özünəməxsus xarakterlərinin olması həmin dilin keçdiyi tarixi, mədəni, məişət dəyişiklərindən asılıdır. Onun məxsus olduğu xalqın yaşadığı bəzən adi coğrafi xüsusiyyətlər belə dilin strukturuna güclü təsir edə bilər, xüsusən də bu özünü frazeoloji birləşmələrdə öz əksini tapır.

İspan dilinin daxil olduğu roman-german dillərini hind avropa dillərindən fərqləndirən əsas xüsusiyyətlərdən biri burada feli birləşmələrin özünəməxsus mürəkkəb və başqa heç bir dildə rast gəlinməyən xüsusiyyətlərinə malik olmasıdır.

Azərbaycan dilində də həmin felli birləşmələrin ispan dilindən tərcüməsi zamanı dilimizin zəngin grammatik ifadələrindən və feli birləşmələrindən istifadə etməklə düzgün mənanı ifadə etmək olur.

Frazeoloji birləşmələr quruluşca daha mürəkkəb və möhkəm dil vahidlərini öyrədən dilçilik bölməsidir. Bir çox tədqiqatçılar Ramon Kabayero, Qonsalo Korreas və s. söz birləşmələri sərbəst və sabit söz birləşmələri olaraq iki yerə bölünürlər. Sərbəst söz birləşmələrini təşkil edən sözlər söz birləşməsi tərkibində öz ilkin mənasını qoruyub saxlayırlar, ondan uzaqlaşmırlar. Sabit söz birləşmələrinin tərkibinə daxil olan sözlər isə öz ilkin mənasından tamamilə uzaqlaşib söz birləşməsi tərkibində yeni məna kəsb edirlər, yəni sabit söz birləşməsi yaradan sözlərdən bir digərindən mənacə asılı olub, bir birilərini tamamlayırlar. Sabit söz birləşmələri isə frazeoloji birləşmələri adlanır.

İlk dəfə frazeoloji birləşmələrin sistemləşdirilməsiylə məşğul olan dilçilər onları iki əsas qrupa bölürlər: frazeoloji birləşmələr və frazeoloji vahidlər. Söz birləşmələri ifadəni daha emosional edə, ona mənalılıq, səlislik qata bilərlər. Bu birləşmələrə atalar sözləri, məsəllər, sitatlar və s. aiddir.

Frazeologizmləri başqa leksik vahidlərdən fərqləndirən bir sıra xüsusiyyətlər vardır. Belə ki onlar tərkibinə görə daha mürəkkəb olub bir neçə komponentin birləşməsi nəticəsində yaranır. Bu komponentlər öz sərbəst vurğusunu saxlasa da ilkin mənasını itirirlər.

Frazeologizmlər semantik cəhətdən ayrılmaz olurlar. Məsələn: *cayrsele a uno el alma a los pies* (h.t.-birinə canı ayaqlarına düşmək) – birinin kefi pozulmaq, qanı qaralmaq, qanadı, qolu qırılıb yanına düşmək

Al tenorio se le cayu el alma a los pies. Pero no ceju. – Şorgöz kişinin ürəyi düşdü. Amma özünü o yerə qoymadı.

J.R. Gamecho: *“La jltima encrucijada”*.

“Ürəyi düşmək” frazeoloji birləşməsi qorxmaq mənasını verən bir tək anlayışı ifadə edir. Lakin elə frazeoloji birləşmələr də var ki, onlar sərbəst söz birləşmələrinin obrazlı ifadəsinin nəticəsi kimi meydana çıxır. Buna görə də onları tək bir sözlə izah etmək mümkün olmur. Məsələn:

var-yoxdan çıxmaq- bütün sərvətini itirmək. Frazeologizmlər sabit söz birləşmələri kimi onunla fərqlənirlər ki onu təşkil edən sözləri mənaca yaxın sözlərlə əvəz etmək olmaz. Baxmayaraq ki, sərbəst söz birləşmələrində bu əməliyyatı həyata keçirmək heç bir maneçilik törətmir. Məsələn: Məsələn: comer oreja (h.t.-qulaq yemək) – həyacan keçirmək, narahat olmaq. Bu sabit söz birləşməsində oreja sözünü ona yaxın mənalı “oido” sözüylə əvəz edə bilərik.

Sərbəst söz birləşmələri danışq zamanı meydana gəldiyi halda frazeoloji birləşmələr artıq hazır bir halda istifadə olunur. Onlar dildə müəyyən dəyişikliklərə uğrayaraq sabit formasını alır və danışqda bir formada istifadə olunurlar.

Frazeoloji birləşmələrin komponentləri sabit qrammatik formaya malikdirlər, yəni birləşmənin hər bir üzvü müəyyən qrammatik formada meydana gəlir. Lakin hər bir dilin daxili qayda qanunlarından, xarakterindən asılıdır. Frazeoloji birləşmələrin əsas xüsusiyyətlərindən biri də birləşməni təşkil edən sözlərin ardıcılığıdır. Yəni biz “həyatırla oynamaq” birləşməsində sözlərin yerini istədiyimiz kimi dəyişə bilərik. Bununla nəinki məna itəcək, ümumiyyətlə frazeoloji birləşmə adı mənasız söz ardıcılığından başqa bir şey olmayacaq.

Fəli birləşmələr bütün mürəkkəb quruluş və xüsusiyyətlərinə baxmayaraq hər bir dilin ayrılmaz və eyni zamanda əvəzolunmaz hissəsini təşkil edir. Məhz söz birləşmələri dilin zənginləşməsində və ədəbi cəhətdən mənalı olmasında mühüm rol oynayır.

Bir çox dillərdə ekvivalent məna daşıyan söz birləşmələri olduğu kimi, məhz müəyyən dilə məxsus frazeoloji birləşmələr də vardır ki, onlar digər dilə tərcümə edib, düzgün ifadə etmək üçün izahlı lüğətlərdən istifadə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məs:

Untar la mano (h.t. əlini yağlamaq)- tərcüməsi isə rüşvət vermək-dir.

Tərcümə zamanı qarşılaşdığımız frazeoloji birləşmələr bəzən böyük çətinliklər törətsə də praktiki və nəzəri cəhətdən böyük əhəmiyyətə malikdirlər. Belə ki onlar müxtəlif dillərdə eyni real mənaya malik sözlərlə ifadə olunan çoxsaylı üslubi funksiyaları yerinə yetirirlər. Hər bir dildə bu birləşmələrin məna ahəngi də müxtəlif olur. Belə ki, ayrı-ayrılıqda tamamilə başqa mənalara malik olan sözlər frazeoloji birləşmələr daxilində öz ilkin mənalılarından uzaq bir məvhumu ifadə edə bilirlər. Bu zaman tək bir söz deyil, bütöv bir frazeoloji birləşmə tam məna kəsb edir. Bir çox frazeoloji birləşmələr müxtəlif dillərdə müxtəlif cür ifadə olunsada eyni məna daşıyır, yəni ekvivalent olurlar.

tener manos de oro – qızıl ələ malik olmaq (Tiene unas manos de oro para bordar. A. Palacio Valdys: “La hermana San Sulpicio”)

Frazeoloji birləşmələrin tərcüməsi zamanı bəzi çətinliklər yaranır. Belə çətinlikləri aradan qaldırma üçün ilk növbədə frazeoloji birləşmələri mətnin daxilində ayırd etmək lazımdır. Daha sonra isə azərbaycan dilinə düzgün tərcümə üçün müxtəlif üsullardan istifadə edilir.

Ekvivalent tərcümə- tərcümə edilən dildə həmin frazeoloji birləşmələrə uyğun söz birləşmələri olduqda istifadə olunur. Məs.:

meter las narices en una cosa – burnunu harasa soxmaq, başqasının işinə burnunu soxmaq, bir işlə çox maraqlanmaq (Hacna tiempo que querna meter las narices en el piso. Habna ondo contar cosas tan extrasas. J.Goytisolo : “El circo”)

Təsviri tərcümə- bu üsuldən istifadə edən zaman frazeoloji birləşmələrin mənasına uyğun sərbəst tərcümə aparılır. Məs:

Con la cola entre las piernas (patas) (h.t.-ayaqları(pəncələri)arasında quyruq ilə - qorxa-qorxa, dişləri bir-birinə dəyə-dəyə (Regresy con la cola entre las patas... G.Lupez y Fuentes: “Mn general”)

Qarışıq tərcümə- belə frazeoloji birləşmələri tərcümə edərkən onun izahını vermək bəzən mütləq sayılır. Məs:

Salir a usa de caballo (h.t.-atın dirnağına çıxmaq) – toz olmaq, güllə kimi götürülmək, aradan çıxmaq, daban 56 qaçmaq (...su jefe tuvo que salir a usa de caballo de un pueblo de Andalucia pocos dias antes, perseguido por sus propios secuaces. P.Escalante: “La vida por la muerte”)

Antonim tərcümə - çox vaxt təsdiq formasında olan frazeoloji birləşmələri inkar formasında ifadə etməklə tərcümə etmək daha uyğun olur. Məs:

No tener manos limpias-(h.t. təmiz əli olmamaq)- əli əyri olmaq

Yuxarıda göstərilənlərdən məlum olur ki, ispan və azərbaycan dilləri müxtəlif dil qruplarına daxil olmaqlarına baxmayaraq hər iki dildə ekvivalent olan frazeoloji birləşmələr var. Ekvivalenti olmayan ispan dili frazeoloji birləşmələri isə azərbaycan dilinə müxtəlif yollarla-yaxın mənalı frazeoloji birləşmələr və ya izahı verilməklə tərcümə oluna bilər.

Ədəbiyyat:

1. H.Ə.Həsənov “Müasir Azərbaycan dilinin leksikası” Bakı-1988
2. Ə.Ə.Orucov “Azərbaycanca-rusca frazeologiya lüğəti” Bakı 1976
3. Алберто Буитраэо “Дижжионарио де дижжос й фрасес шежжас” Мадрид 2008
4. Эордана Враниж “Щаблар пор лос жодос” Мадрид 2004
5. “Дижжионарио русо –еспаñол ” Рубиñос 1985
6. В. Б. Григорьев « История испанского языка» Москва 1985
7. Б.М.Нарумова “Дижжионарио Еспаñол-русо” Москва 1988

СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ИСПАНСКОГО ЯЗЫКА НА АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ЯЗЫК

В статье рассматриваются способы перевода фразеологических единиц на азербайджанский язык и даны образцы для каждой формы перевода.

METHODS OF TRANSLATION OF THE PHRASEOLOGICAL UNITS OF SPANISH TO THE AZERBAIJANI LANGUAGE

The article deals with the methods of translation of the phrase logical units of Spanish to the Azerbaijani language and some examples are given for each form of translation.